

BOŽIĆNI OBIČAJI U SLATINAMA

U sklopu školskog projekta *Slatinska baština*, odlučili smo istražiti božićne običaje u Slatinama. Danas se u Slatinama obilježavaju božićni blagdani na moderan način, po uzoru na ostatak svijeta. Tijekom našeg projekta proučavali smo kako su te blagdane obilježavali naši preci. Zanimalo nas je u kojoj mjeri i na koji način su se ti običaji izmjenili. Istraživanjem smo obuhvatili adventsko i božićno vrijeme.

Kako bismo doznali kako su naši preci obilježavali božićne blagdane, pri istraživanju smo se služili razgovorom sa starijim mještanima Slatina, te internetom. Nakon što smo prikupili podatke, napravili smo prezentaciju slatinskih božićnih običaja. Cilj nam je da se uoče razlike između nekadašnjeg i suvremenog obilježavanja božićnih blagdana.

Istraživali smo običaje vezane uz crkvu i dom: molitve, pjesme, hrana, odjeća, uređenje itd.

Advent

U vrijeme adventa u Slatinama se pripremalo za Božić vrlo intenzivno i u crkvi i u domovima. Bratovština je bila vrlo aktivna u uređenju crkve i okoliša oko nje. Kosila se trava oko crkve i uređivalo, čistilo se da bi do Božića sve bilo uredno. I unutrašnjost crkve je bila uređena, i to adventskim vjenčićem na oltaru. Ljudi su odlazili na jutarnje mise, zornice, a na svim većim blagdanima u adventu su bili opjevani životi svetaca. Češće se ispovijedalo, a u kućama se molila krunica oko komina, te se nerijetko čula i pokoja božićna pjesma. Sve to je bilo začinjeno nezaobilaznim fritulama, takozvanim *pršuratama*.

U obiteljima je bila obvezna večernja molitva oko komina. Molilo se za žive i mrtve, zahvalilo bi se Gospu, a molitvu je započinjao najstariji član obitelji. Molila se najčešće krunica ili Andeo Gospodnji i to po molitveniku kojeg je imala svaka obitelj.

Prije je bio običaj da se ljudi ispovijedaju samo dva puta godišnje, o Božiću i Uskrsu. Zbog toga su oni željno iščekivali da dođu ti blagdani. Postojaо je još jedan jako lijep običaj vezan za oproštenje. Ako su braća bila posvađana, morali su se pomiriti prije Božića da bi mogli Božić provesti u miru i obiteljskoj slozi.

Bile su organizirane zornice rano ujutro te stariji mještani tvrde da je uvijek bila puna crkva. To je vrlo vjerojatno stoga što je cijela bratovština bila prisutna, o čemu postoji i zapisani trag. Zanimljivo je da je župnik bilježio izostanak s mise u matrikulu, te bi odsutni bili kažnjeni.

Pošto je advent pokorničko vrijeme, u tom vremenu nije bilo vjenčanja, ali jest krštenja, iako rijetko. Post, kao najprošireniji oblik pokore, se shvaćao vrlo ozbiljno i postilo se puno više nego danas. Pred sve veće blagdane u adventu post je bio obvezan: pred Bezgrešnu, sv. Nikolu i na Badnjak, a pobožne žene su postile svaki petak i to najčešće o vodi i kruhu. Običaj je bio i da se rade *fritule* koje su postale tradicionalno posno jelo.

Posebnu pažnju u adventu se pridavalo ukrašavanju, kao i danas. Ukrašavala se crkva, okolica crkve i domovi. Ukrašavalo se mnogo skromnije nego danas, ali i maštovitije. Adventski vjenčići su bili rijetkost, ali ako su postojali, napravili bi se od prirodnih materijala. Koristile su se šiške, borike, zelena trava, sijeno, jabuke, smokve, mahovina i ostali prirodni materijali. Domovi su se češće ukrašavali pšenicom sa bijelim svijećama, nego vjenčićima. Na vrata domova stavljale su se maslinove grane, a domovi su bili okićeni i cvijećem, koje se ubralo u polju, i bajamama. Crkvu su ukrašavali župani, bratimi i ministranti. Na oltaru je, kao znak pokore i pripreme za Božić, bila ljubičasta *tavaja* – oltarnik.

I ulice su se ukrašavale, iako za vrijeme vladavine komunizma to nije bilo moguće. Prije tog perioda, najstariji se sjećaju kako su se od kuće do kuće pleli vijenci od bršljana, ukrašavalo se maramama, šarenim papirima i ostalim prirodnim materijalima. Ponekad bi se upalila pokoja voštanica.

Nezaobilazni običaj u adventu bilo je *kulendanje*. Išlo se po kućama i pjevalo, više radi druženja, manje zbog skromnog poklona. Pjevale su se uglavnom pjesme koje se pjevaju i danas u adventu.

U svim ovim pripremama bratovština je imala vrlo važnu ulogu. Njihov je zadatak bio da predvode i duhovnu i materijalnu pripremu za Božić. Kitili su crkvu, pravili jaslice, čistili su oko crkve, ukrašavali borove, pravili su *kandelire*... Pri završetku obreda, na badnju večer, župani bi otišli u župni ured na zakusku da proslave porođenje Isusovo.

I za kraj adventskog vremena citiramo neke od mještana koji su s nama pričali:

- *Više se štovao advent, bilo je siromašno, ali veselije i svečanije.*
- *Nekad se ukrašavalo radi Isusa, danas radi sile.*
- *Za vrijeme adventa su roditelji darivali djecu, momci su pjevali curama pod prozorom, frigale su se pršurate...*

Sve ovo nam daje okus topline doma i ljepote druženja, koje su ljudi kušali u ta stara vremena. Koliko je ovo slično današnjem adventu procijenite sami. Pozivamo vas na *Advent u Slatinama!*

Badnjak i Božić

Simbol Božića, jaslice, su se izrađivale češće u crkvi, a rjeđe u domovima. Jaslice su u svojim domovima izrađivali samo bogatiji stanovnici Slatina. U crkvi su se redovito izrađivale, a u tome su sudjelovali bratimi, župnik i pojedini župljani. Jaslice su bile skromnije nego danas i bile su izrađivane redovito od prirodnih materijala: mahovine, gline, drva, slame, pruća, šiški...Božićna drvca su se ukrašavala redovito u crkvi, a ponegdje i u domovima. U crkvi su bila postavljena dva drvca, kod svakog oltara po jedan. Za postavljanje božićnog drvca je bio zadužen župan. Stariji župljani kažu da su se ukrašavali borovi, a ne jelke. Za ukras su služili prirodni materijali kao što su šiške, ali i slike svetaca, kao i veliki ukrasni baloni, baš kao i danas. U domovima su se drvca ukrašavala na sličan način, samo što su se kao ukras na drvcu uz prirodne materijale znali naći i bomboni, na radost i zadovoljstvo najmlađih članova domaćinstva.

Što se tiče pjesama, nije bilo velike razlike od današnjeg repertoara. Hrvatska kulturna baština se ponosi tradicionalnim crkvenim pjesmama koje njeguje iz generacije u generaciju. Tako je i u Slatinama gdje do danas imamo pučke pjevače koji njeguju tradicionalno pjevanje i na taj način otimaju zaboravu ovo veliko nacionalno blago. Jedina razlika je u tome što u stara vremena nije bilo instrumenata, nego se pjevalo a kapela.

U prošlosti je bio vrlo jak običaj kulendanja. Za Badnjak su pučki pjevači išli po selu od kuće do kuće i kulendali. U svakoj kući su bili dobro došli i počašćeni onim što su domaćini najbolje imali. To su najčešće bile smokve, naranče, rogači, bajame, fritule, vino... Rjeđe su pjevači dobivali novac kao nagradu za kulendanje. Kao što smo već prije naglasili, nije se kulendalo zbog nagrade, nego više zbog druženja i proslavljanja tog velikog blagdana.

Za Badnjak je bio obavezan post i nemrs. To znači da se nije jelo ništa od mesa, ni mliječnih proizvoda. Najčešći jelovnik za Badnjak je sadržavao bakalar, a oni siromašniji su jeli neku jeftiniju ribu ili hobotnicu i zelje. Neki od naših sugovornika nam kažu kako se na stolovima siromašnijih župljana znao umjesto bakalara naći kupus. Obavezан dio posta na Badnjak su bile proslavljene slatinske fritule. Božićni ručak je bio puno raskošniji. Cijelu godinu se štedjelo za taj svečani ručak. Na stolu bi se našla peka kod imućnijih. Od mesa je bilo svinjetine i janjetine. U skromnijim domaćinstvima bi se na stolu našla kokoš. Ono što je bilo bitno jest da se na stolu našlo meso koje se blagovalo u obiteljskom zajedništvu.

Bilo je obavezno da cijela obitelj prisustvuje svetoj misi na Badnju večer i na Božić. Ponoćka je uvijek bila kasno, pa su mala djeca sa majkama ostajala u kući, dok su ostali ukućani odlazili na obrede. Na sam dan Božića su bile tri mise: rano u jutro, pred podne i na večer je bio blagoslov obitelji.

Za te mise su se mještani odjevali vrlo svečano, najbolje što se posjedovalo. Iz tih vremena potječe naziv „misno odijelo“ i „obično odijelo“ jer se za misu uvijek oblačilo najbolje odijelo. Žene su nosile narodne nošnje. Šnajderice bi šivale robu „na cvitiće“. Tradicionalna slatinska ženska nošnja sadržava široku suknju sa uzorkom, bijelu bluzu, pregaču i „điletine“ – prsluke. Muškarci su bili odjeveni u odijela koja su bila izrađena od ovčje vune. Sadržavala su suknene hlače i svečane košulje. Preko toga su imali *kaparan* – težački ogrtač.

Danas široko raširen običaj darivanja za Božić gotovo da nije postojao. Ljudi su bili siromašni. *Nije se imalo, pa se nije ni dijelilo*, kako je rekao jedan naš sugovornik. Ipak, bilo je poklona kad god je to bilo moguće, a darivale su se: smokve, mendule, bajame, jabuke, pekmez, orasi, mandarine, rogač, fritule, a rijde bomboni. Kod dobrostojećih obitelji djeca bi dobivala drvene igračke. Rijde su se pisale čestitke. Susjedi koji bi došli čestitati Božić, djecu bi lagano udarili šibicom da budu dobri u slijedećoj godini.

Djeci se nisu pričale priče o Djedu Božićnjaku, nego uglavnom biblijske priče. Bio je običaj da se na večer svi skupe oko komina, pa bi se čitala Biblija. Nakon toga bi se prepričavale priče o Isusovom rođenju i teškom životu Sv. Obitelji. U vrijeme u kojem bi se obilježavali sveci, pričale su se priče o njihovim životima. Posebno se to odnosilo na sv. Luciju i sv. Nikolu. Najčešći naratori su bili djedovi i bake.

Na kraju vam opet izdvajamo nekoliko izjava naših ljubaznih sugovornika na ovu temu:

- *Bio je Božić siromašniji, ali zadovoljniji.*
- *Pazi se da obitelj bude zajedno za ručkom, a poslije ručka se ide čestitati susjedima.*
- *Imali smo tondine kojima smo se zabavljali.*
- *Poslije Božića bio je ples u dvorani i slavilo se po kućama.*

Iz ovih izdvojenih izjava se da naslutiti da su se ljudi i u stara vremena vrlo veselili božićnim blagdanima kao i danas, te da su se i tada mnogo zabavljali. Bilo je onih nestasnih koji su Tihu noć pretvarali u vrlo bučnu noć, a to su radili uz pomoć *tondina*. Možemo reći da su *tondine* starinske petarde kućne proizvodnje. Samo što su one bile puno bučnije i opasnije od današnjih. Ono što nam je privuklo pozornost je običaj božićnog plesa u dvorani. Mogli bismo reći kako je to preteča današnjih božićnih proslava koje sve više prodiru kao običaj sa zapada. Kod nas još uvijek prevladava starinski običaj da je Božić obiteljski blagdan koji se proslavlja unutar obitelji, no sve više se organiziraju Božićne zabave koje postaju sve popularnije. Po tom pitanju Slatinjani su bili ispred svog vremena.

Božićno vrijeme nakon Božića

I konačno kad je blagdan Božića iza nas, što je još ostalo od običaja? Najpoznatiji i najrašireniji običaj nakon Božića u božićnom vremenu je blagoslov kuća. Trajao je obično od blagdana Božića do blagdana Bogojavljenja (Tri kralja). Uz župnika, u blagoslov kuća, išli su remeta, kadija, pjevači i ministranti. Moralo je biti tri ministranta kao i tri kralja. Po kazivanju

starijih mještana, blagoslov je trajao duže nego danas jer je bilo manje kuća, pa se cijela ova povorka duže zadržavala u svakoj kući.

Domaćini su župnika dočekivali vrlo srdačno nudeći mu sve što se imalo u kući. Na stolu je stajala upaljena svijeća i blagoslovljena voda, u kojoj je bila grančica masline. Stol je bio ukrašen i na njemu je obvezno bio križ. Uz to, na stolu se našlo i nešto slatko: fritule, bomboni, kolači, smokve, a od pića nudilo se vino i rakija. Na okupu je bila cijela obitelj i svi su sudjelovali u molitvi. Nakon molitve bi se počastili i porazgovarali i to je uvijek bio vrlo srdačan i radostan susret. Dugo nakon što bi župnik i njegova pratnja otišli, u kući se osjećao miris tamjana.

Tri su kralja odila da bi Isusa vidila, tri su kralja odila da bi štakod izila...! Ovu pjesmu uz druge božićne pjesme pjevali su pjevači pri dolasku u kuću na blagoslov. Pri ulasku u kuću, bila je obvezna pjesma *Mir kući ovoj*. Bio je običaj da se pjevače daruje u znak zahvalnosti za pjesmu.

U ovom božićnom vremenu najvažniji blagdan je svakako Bogojavljenje ili Tri kralja. Za taj blagdan bio je običaj blagosloviti vodu i sol, a taj običaj je i danas aktualan. Blagoslovljenoj vodom škropilo se polje da bi urodilo plodom, a hrana solju da bude blagoslovljena cijelu narednu godinu. Nakon toga blagdana skidali su se ukrasi, božićna drvca i jaslice jer je tada završavalo božićno slavlje. Do tog blagdana pjevale su se božićne pjesme. Nakon Bogojavljenja, sve se vraćalo u uobičajen životni ritam, u Crkvi poznatiji pod nazivom *Vrijeme kroz godinu*.

Kao zaključak ovog pregleda božićnih običaja u Slatinama izdvojili bismo izjavu jednog od naših sugovornika: *Bilo je manje, ali veselije. Župljani su jedva čekali božićne blagdane koji su bili nešto posebno za njih. Tada je sve izgledalo lakše i veselije. Ono bitno jest da je to bilo uistinu vrijeme i pomirenja i s Bogom i s ljudima. Sjetimo se samo običaja da u ni jednom domaćinstvu do Božića nije smjelo biti zavađenih strana. To je bilo uistinu vrijeme mira i obiteljskog zajedništva.*

Koliko se tadašnji običaji razlikuju od onih današnjih procijenite sami. Na prvi pogled nema velikih razlika, ali možda se pažljivim gledanjem uoči koja bitna razlika. Tu procjenu ostavljamo svakome ponaosob.

Na dobro vam došli Božićni blagdani!!!